

Om kvensk/norskfinsk immateriell kulturarv og arbeidet med UNESCOs konvensjon i et minoritesperspektiv

Kaisa Maliniemi

KAINUN INSTITUTTI
KVENSKE INSTITUTT

Innledning

- Den 17. januar 2007 ratifiserte Norge *UNESCOS konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*.
- sikre respekt og annerkjennelse for den immaterielle kulturarven til berørte samfunns, grupper og enkeltpersoners immaterielle kultur
- øke bevisstheten lokalt, nasjonalt og internasjonalt om betydningen av den immaterielle kulturarven
- Som juridisk dokument pålegger den det norske samfunnet forpliktelser i forhold til forskjellige folkegrupper

Immateriell kulturarv

- tar i betraktning «det dype gjensidige avhengighetsforhold mellom immateriell kulturarv og materiell kultur- og naturarv» (St.prp.nr. 73. (2005-2006)).

Immateriell kulturarv:

- Muntlige tradisjoner og uttrykk, herunder språk som et uttrykksmiddel for immateriell kulturarv
- Utøvende kunst
- Tradisjonelt håndverk
- Sosiale skikker, ritualer og høytidsfester
- Kunnskap og praksis som gjelder naturen og universitet

Immateriell kulturarv

«**Den immaterielle kulturarven** er en sentral drivkraft for kulturelt mangfold og for å sikre en bærekraftig utvikling». (St.prp.nr. 73. (2005-2006)).

«**Vern**» betyr tiltak som sikrer «den immaterielle kulturarvens levedyktighet, herunder det å kartlegge, dokumentere, forske, bevare, verne, fremme, styrke, videreføre, særlig gjennom formell og uformell utdanning, samt gjenopplive de ulike siden ved denne arven». (St.prp.nr. 73. (2005-2006)).

Institusjoner, organisasjoner og foreninger som arbeider med den kvenske/norsfinske kulturen

- Arkivverket
- Finnmark fylkesbibliotek
- Halti kvenkultursenter – Haltiin kväänisentteri
- Kvenlandsforbund
- Kainun institutti - Kvensk institutt
- Nord-Troms Museum
- Norsk-Finsk forbund
- Ruijan Kveeniliitto – Norske kveners forbund
- Porsanger museum
- UiT, Norges arktiske univeristet
- Norsk språkråd
- Storfjord språksenter
- Ruija kvenmuseum/Varanger museum IKS, avd. Vadsø museum

Den kvenske og norskfinske immaterielle kulturarv

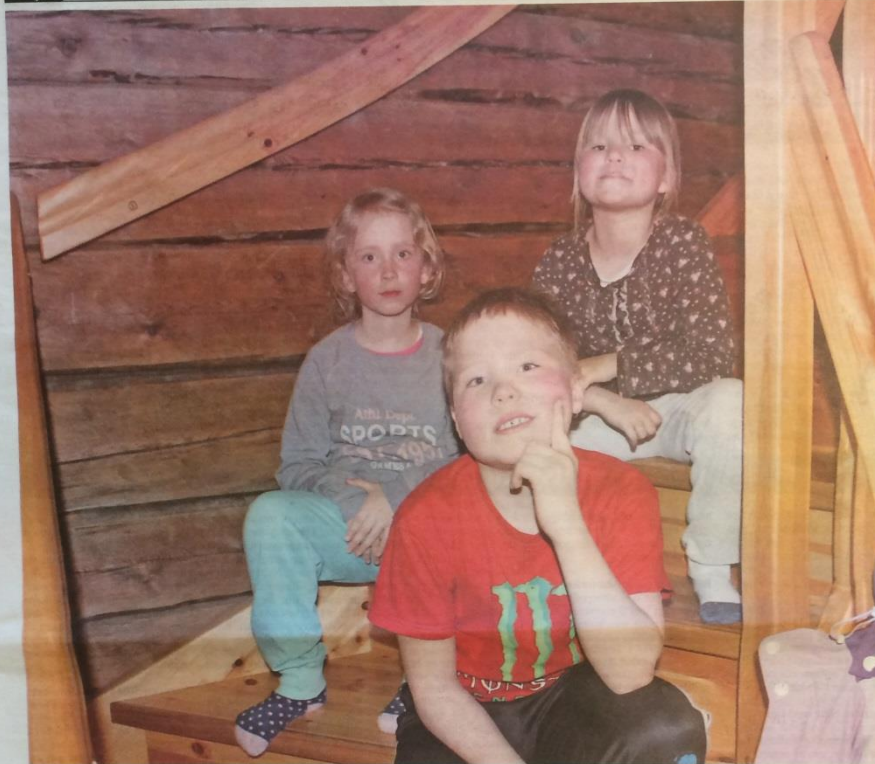
- immateriell kulturarv er praktisert kunnskap
- **kunnskap i** er at ferdigheten lever gjennom praktisering, og at aktørene er de faktiske bærerne og skaperne av tradisjoner.
- **kunnskap om** kulturuttrykk gjennom dokumentasjon, forskning og formidling
- lokalsamfunn, grupper og individer som lager, bevarer og viderefører den immaterielle kulturarven skal involveres i bevaringsarbeid
- Kulturarv er stadig i bevegelse
- Kulturarven kan være felles for flere folkegrupper

Språk

- Språkteknologiprojekt mellom Kvensk institutt, Halti kvenkultursenter og UiT, Norges arktiske universitet.
- Den viktigste etniske markøren
- Gjennom språket formidles immateriell kulturarv videre til nye generasjoner
- Hvis språket forsvinner, vil dette ha store konsekvenser for et kvener og deres immaterielle kulturarv.
- Behov for å heve det kvenske språkets status for nivå III i forhold til minoritesspråkpakten

Tradisjonelt håndarbeid og håndtverk

- strikkemønster
- kvenvotte, porsangervotte, vadsøvotte
- Klestradisjon
- never
- smedarbeid
- snekring
- lafting
- hesteutstyr
- båtbygging
- elvebåt osv.
- Sigrud Skastein: «Hus i Varanger». *Varanger årbok* 2006.

GØY Å LÆRE KVÆNSK:

Nele Elise Salomonsen til venstre, Preben Olsen i midten og Henriette Olsen til høyre synes det er gøy å lære kvænsk.

(Begge foto: Synne Larsen)

Lærer kvænsk og har det gøy

I Børselv har de startet opp med noe nytt og artig for ungene annenhver torsdag.

SYNNE LARSEN

Annehver torsdag kommer det unger som har lyst til å lære kvænske ord og lage ting. Initiativtakerne til denne kvænske barneklubben er Karin Larsen og Vigdis Færstad.

Tradisjoner

Mange av tingene de lager har tilknytning til gamle kvænske tradisjoner. Noen av tingene barna har gjort på den kvænske barneklubben er at de har lagd sitteunderlag, de har karded ul, lagd plåsekort og de har også strikket. Ungene som er der er kjempe engasjert og er utrolig spent hver gang de kommer. Da det ble spurt om de likte å være her var svaret fra alle: JA! De syntes også at det var kjempegøy. Når

de lærte nye ord var alle ungene i ekstase. Noen av målene som klubben har er at hver gang man er der så skal man lære et nytt kvænsk ord, være sosiale og greie med hverandre. Det var tre barn til stede under klubben denne torsdagen: Nele Elise, Preben og Henriette. Disse tre er alle skolebarn og synes at det er gøy å lære kvænsk.

S senere på kvelden var det de voksnes tur til å være sosiale med hverandre. Da var det strikkeveid som sto for tur. Der møter damer i alle aldre opp fra bygda for å snakke og strikke. Det var mange damer som hadde dukket opp denne strikkekvelden. Initiativtakeren til strikkekvelden var Elise Olsen. Hun sa at de hadde arrangert strikkekveldene en del ganger. Det var mye latter og prat og man kunne tydelig se at dette var noe som var populært blant damene i Børselv.

avisa@sagal.no

KVELDSSTRIKK:

Elise Olsen er initiativtaker til strikkekveldene.

© 2014 Gaskavahku 14. b. miessemánuš 2014

Matoppskrifter

- *Kainun preseptii* (Kvensk institutt)
- Kvensk kvinnenettverk www.kvener.no
- Bake tradisjon i Ruija (2004)

Leker og spill

- www.kvensk.no
- Kili, Kilipukki
- Kaikki minun lapset/alle mine barn

Skikker

- Skikker, tradisjonelle handlings- og atferdsmønstre som spiller en viktig normerende rolle i menneskenes sosiale liv
- utgjør en del av livsmønsteret
- finnes på alle livets områder
- lever videre, forandres gradvis, samtidig som nye oppstår
- Kari Digre og Odd-Erik Hansen: *Badstuer. Første del av prosjektet «Kvener i Nordreisa»* (2012)
- *God damp! Badstutradisjoner i Varanger* (2012)
- Prosjekt: «Kven kultur materiell og immateriell: fortsette med dokumentasjon på badstue og brød, kontakt med Nord-Troms» (Vadsø Ruija kvenmuseum)
- *Dåp og død: din inngang og din utgang* (2003)

Naturbruk, kunnskap og praksis

- kan knyttes til et folks hverdagsliv og næring
- kan knyttes til religiøse liv og rituelle handlinger
- Natur og klima i nord har vært aktive krefter som har påvirket folks verdensbilde og kunnskap
- folk i nord har vært avhengige av naturen
- kan knyttes til de andre felt som matkultur, naturmedisin, troshistorier, håndverkstradisjon osv.
- Prosjekt om kulturminneregistrering og studie av intervjumateriale i Reisadalen (Nord-Troms museum)

Naturbruk, kunnskap og praksis

- Helena Maliniemi: *Hesteholdet i Varanger* (2009)
- Seminarrapport *Jordbruk og torving i kvenområder og skogsfinske områder* (1998)
- *Jordbruk* (2005)
- *Fiske* (2005)
- *Kopperverket i Kåfjord*
<http://www.alta.museum.no/sider/tekst.asp?side=160>
- Vibekke Vange, Cecilie Johansen og Torbjørn Alm: *Skalleelv – Kallijoki. Tur i natur og kultur* (2010)
- Elämää Ruijassa – Livet i Ruija (2013)

Naturmedisin

- Arnstein Mikkelsens film: *Naturens glemte skatter* (2004)
- Thorbjørn Alm og Mikko Piirainen: «Plantenavn og medisinplanter hos kvenene i Nord-Norge» .Tromsø museums tidsskrift *Ottar* «Gammel tradisjon – ny medisin» (2008)

Muntlige fortellinger

- N. Ursin & J. Qvigstad: "Finske fortellinger fra Kvænangen og Nordreisa" i *Tromsø museums års hefte 24* (1926)
- De svake og listige er sterkere enn de tåpelige og sterke/
Kehenot ja kavalat ovat voimakhammat ko tollot ja voimakhat.
Nord-Troms museums skrifter I/2002
- Johan Beronka & Just Qvigstad (red. Vappu Pyykkö): *Kvenske fortellinger og eventyr for barn og ungdom* (2003)
- Olav Beddar: *Niin saapi sanoa* (1987)
- Reidun Mellem: *Ei hiva tötta* (1994)
- Agnes Eriksen: *Piu pau paukkuu* (2003)
- *Spor i Varanger* (2011)
- Grundtvig-prosjekt «Memory Boxes» 2012-2014

Utøvende kunst

Sangtradisjon:

- Reidar Bakke: *Finske sanger i Varanger* (1996)
- Bjørnar Seppola & Terje Aho : *Ruijan laulukirja* (1996)
- Matti Ylitepsa & Merja Ylivaara: *Maastamuuttajien laulu* (2008)
- *Folkemusik og –dans i Ruija* (2004)
- *Porsangin laulukirja / Porsáנגgu lávllagirji / Porsanger sangbok*(2012)
- Seppola Brandvoll & Seppola & Nilssen: *Kveeniperinheitä Norjassa – muistoja lapsuudesta ja nuoruudesta / Kvenskfinnsk tradisjon i Norge – minner fra barndom og ungdom* (2013)
- CD: Karine & Kine: *Kađonu loru* (2005)
- CD: Torstein Ruud: *Muistoin maila* (2010)
- Uuet laulut (sangtekster)

Utøvende kunst

Religiøse sangtradisjon:

- Jyykeinmuotkan laulaja Johan Peder Johansen 1873-1937 (1976)
- Reidar Bakke: Finske læstadianske sanger i Varanger (1999)
- Reidar Bakke: Vårherrens blomsterenger (2001)
- Kaffekopp og salmebok (2011)
- Kvenske/finske salmer i den nye salmeboken

Utøvende kunst

Teater:

- Idar kristiansen: *Uværsdøgn*
- Bente Pedersen: *Anna*
- *Kuka mie olen? Hvem er jeg?* (Kvensk institutt, Kveeninuoret og den internasjonale ungdomsklubben Solveig i Petrozavodsk)
- *Usko ja toivo* (Halti kvenkultursenter)

Festivaler:

- Baaski i Nord-Troms
- Kippari-festivalEN i Børselv
- Uuet laulut-konsserter

Steds- og personnavn

«De eldste dokumenterte stedsnavna er fra 1500-tallet. På 1700- og 1800-tallet vokste den kvenske befolkninga, noe som kom til å prege stedsnavnkulturen i nord. Det kvenske navnetilfanget består dels av navn som er felles med navnetilfanget på svensk og finsk side av grensa, fra de områda folk flytta fra, dels av nytt tilfang på grunn av nye ressursutnyttninger og språkkontakt med samisk og norsk. Kvenske stedsnavn har vern etter lov om stedsnavn, men det er likevel til nå få navn som er kommet med på kart, og enda færre på vegskilt». (Irene Andreassen).

- Kvensk stedsnavndatabase
[http://www.sprakradet.no/Tema/Stedsnavn/Stedsnavntjenesten/Kvensk/Kvensk-stedsnavndatabase-/](http://www.sprakradet.no/Tema/Stedsnavn/Stedsnavntjenesten/Kvensk/Kvensk-stedsnavndatabase/)
- Bente Immerslund: *Finske stedsnavn i Nordreisa* (1993)
- Bente Immerslund *Kvenske personnavn i Nordreisa* (2008).

Konklusjon

- «det er behov for å øke bevisstheten, spesielt blant yngre generasjoner, om den immaterielle kulturarvens betydning og viktigheten av å verne den» (St.prp.nr. 73. (2005-2006)).
- UNESCOs konvensjon ser det som spesielt viktig å verne etniske minoriteters og marginaliserte gruppers kulturarv
- Minoriteter og marginaliserte grupper utfordres i samarbeid med relevante institusjoner til å arbeide videre med deres immaterielle kulturarv, identifisere og iverksette tiltak.

*Kiitos niin suuri ko hevonen,
mutta ei juuri niin karvanen!*

Takk for oppmerksomheten!